

MARTIN ŠRAJER / 19. 6. 2020

Pravda o Pavlovi

„Když spisovatelé zemřou, stanou se knihami, což, koneckonců, není tak špatná inkarnace“, zní často citovaná Borgesova myšlenka. Scenárista a režisér Pavel Juráček se po své smrti proměnil v deník, který si psal od své puberty až do předčasné smrti ve věku třiapadesáti let. Vytvořil v něm obraz nechápaného a nepřijímaného nonkonformního umělce, takřka mučedníka, který doplatil na své pevné etické a tvůrčí zásady.

Režim mu znemožnil rozvíjet jeho talent, přátelé se k němu otočili (sehnutými) zády, citově nevyrovnané ženy mu bránily realizovat se v roli partnera a otce – alespoň podle zápisků, které si Juráček od začátku vedl ani ne tak pro sebe, jako pro příští generace, od nichž si možná sliboval pozdní uznání. Dočkal se jej.

Roli oběti, která vlivem vnitřního nastavení a vnějších vlivů nemohla rozvinout svůj tvůrčí potenciál, roli, do které se Juráček tak důsledně stylizoval, jsme přijali za platnou a pravdivě vypovídající o tom, kým byl. Ze stavebního materiálu, který nám autor *Postavy k podpírání a Případu pro začínajícího kata* svými deníkovými zápisky poskytl, jsme vybudovali pomník. Skutečně ale byla jedna z ikon československé nové vlny tím, za koho se vydávala?

Podle Dani Horákové, doktorky filozofie, scenáristky, novinářky, hamburské ministryně pro kulturu, Juráčkovy třetí manželky a nově také autorky vzpomínkové knihy *O Pavlovi*, rozhodně ne. Viktorem Stoilovem z nakladatelství Torst byla Horáková původně oslovena kvůli doslovu ke čtvrtému a poslednímu svazku Juráčkových deníků, který zatím čeká na své vydání. Napsala nakonec téměř pětisetstránkový text. Po přečtení knihy zřejmě pochopíte, že nemohla jinak.

Horáková potvrzuje a rozvádí to, co navenek otevřené a obnažující, ve skutečnosti silně zkreslující deníky jen naznačují (obvykle nechtěně, neboť například za autorovým pohrdavým postojem k ženám tušíme jeho upřímnou víru, že v právu je on a dotyčné by

se mu měly přizpůsobit, nejde zkrátka o sebekritiku). Juráčkovo přesvědčení o vlastní výjimečnosti, jemuž jsou jeho zápisky podřízené, konfrontuje Horáková se svou osobní zkušeností, založenou na mnohaletém soužití.

V denících Juráček druhé hanobil a sám sebe stavěl na piedestal. Horáková se jej z něj rozhodla sesadit. Ne snad z touhy po pomstě – stejně nesmlouvavá jako k Juráčkovi a jeho kamarádům je ostatně sama k sobě –, ale aby lži bývalého manžela uvedla na pravou míru a aby lépe pochopila Juráčka, svůj vztah k němu a nakonec i Daňu Horákovou („vím, že dokud nepochopím Pavla, nepochopím ani sama sebe“, s. 152). Kniha tak není jen příběhem Pavla Juráčka, ale také cesty jedné ženy za emancipací.

Juráček byl podle Horákové mimořádně citlivým a inteligentním člověkem s velkou schopností introspekce. Zároveň ovšem člověkem natolik fascinovaným sebou samým a svým bohatým vnitřním světem, že skoro všemi ostatními pohrdal, nedokázal je milovat či jim jen poděkovat, uznat, že on se mýlil a oni měli pravdu. Neprojevoval vůči nim žádnou empatii. Pro ni samotnou byla jeho surovost „jak odpuzující, tak uhrančivá“ (s. 469).

Horáková možná věřila, že v něm svou láskou a péčí dokáže zájem o druhé probudit, udělat z něj vnímavější, vůči lidem a jejich citům méně lhostejnou bytost. Přes vědomí hlubokých povahových rozporů, odlišný postoj ke světu (sama se například o politiku zajímala velmi, Juráček skoro vůbec) a stále zjevnější skutečnost, že Juráček se změnit nehodlá, jej dlouho nedokázala opustit, překonat svou závislost (na různých místech knihy ostatně připouští potřebu zapadnout do role něčí partnerky a najít se skrze ni – teprve Juráček ji z toho vyléčil).

Zdá se logické, že se za svým životem ohlíží prostřednictvím vztahu k člověku, který do onoho života brutálně zasáhl a vychýlil jej směrem, který následně ovlivňoval její život, kariéru, vztahy i sebepojetí: „Zdráhala jsem se pustit si někoho k tělu, chtěla jsem se stát nezranitelnou, měla strach z dalších ran, protože jsem si neuměla představit vztah, v němž by se jeho ‚účastníci‘ netýrali. Nevěřila jsem, že by mě někdo mohl mít rád, aniž by se současně pokoušel mi ‚useknout‘ hlavu, anebo mě alespoň neponižoval“ (s. 436).

Osu knihy, vycházející kromě vzpomínek také z poznámek, dopisů a jinde zveřejněných textů (z nichž autorka mnohdy cituje poněkud samozřejmě, bez dalšího ověřování), tvoří zevrubná rekonstrukce krajně nezdravého vztahu Horákové a Juráčka během jejich mnichovského exilu. Ten trval od roku 1979, kdy se vzali, do roku 1983, kdy Juráček, vysílený zdravotními problémy i nemožností (či neschopností?) tvořit, Západní Německo opustil.

Horáková v zemi zůstala. Vzhledem k okolnostem, bez cenzury vylíčeným na předchozích stránkách, je vcelku pochopitelné, že svého chotě, který se z objektu její bezhlavé zamilovanosti proměnil v násilnického tyrana a manipulátora, nenásledovala (pozdě si uvědomila, že se ve skutečnosti zamilovala spíš do toho, co se o Juráčkovi jako o velkém umělci po Praze povídalo, než do toho, kým opravdu byl).

Horákové Juráček zprvu imponoval. Byl pro ni princem z jiného světa, jak píše. Již při ohlédnutí za jejich prvním rande ale zjišťuje, že byl uznávaný filmař neupřímný, že ve svém deníku uzpůsoboval a zamlčoval fakta, aby zapadala do příběhu, který o sobě vytvářel. Po vykreslení prvního příjezdu do Juráčkova mnichovského „doupěte“ o rozměrech šestatřiceti metrů čtverečních, které se v následujících letech stane jejich víceméně dobrovolným vězením a místem častých hádek doprovázených verbálními i fyzickými útoky, udělá Horáková úkrok do minulosti.

Vrací se do Juráčkova dětství stráveného v Příbrami, aby přiblížila jeho první přátelství a lásky nebo ambivalentní vztah k matce, a mohla tak nabídnout co nejplastičtější portrét jeho osobnosti. Kromě psychoanalýzy si pomáhá také filozofií, hledá paralely mezi Juráčkem a archetypálními figurami (zřejmě i proto, že sám Juráček ze svého života udělal mýtus), fiktivními postavami i reálnými historickými osobnostmi.

Přes vyčítavý tón, vlastní celému textu a prozrazující neochotu odpouštět mnohé křivdy, je z její strany zjevná snaha nejenom popsat, ale také z různých pozic pochopit, komu se na několik let oddala, kvůli komu se coby absolventka filozofické fakulty tři roky živila jako uklízečka, komu odpouštěla nevěry, alkoholismus i domácí násilí.

Od chronologického vyprávění o pekle, ve které se nedlouho po příjezdu do Německa jejich novomanželská idylka proměnila, Horáková také na následujících stránkách

odbočuje. K dějinám Evropy i umění (to když srovnává Juráčkovu a Dürerovu zaujetí vlastním přirozením, shrnuté heslem „mám erekci – ergo sum“, s. 156), k portrétům československých intelektuálů, s nimiž se s Juráčkem buď ještě v Praze, nebo později v zahraničí stýkali. Nejde ovšem o samoučelný name-dropping (kterého se Horáková dopouští až později a sama na to vtipně upozorňuje).

Skákání od člověka ke člověku a velký prostor věnovaný jiným lidem, jejichž životy autorka místy až vulgárně zhušťuje do několika řádků či slov, nicméně nejen zrazuje titul knihy (kterážto by měla být „o Pavlovi“), ale zároveň rozbíjí ucelený narativ na nespojité fragmenty (o skupině tvůrců mladého německého filmu, mezi jejichž stylisticky rozmanitou produkcí Horáková nijak nerozlišuje, například opovržlivě píše „Opíjeli se a fetovali, samozřejmě veřejně“).

Na obecné rovině se ovšem Horákové daří vytvořit z mikromedailonů alternativní, méně lichotivý portrét českého disentu a umělců usídlených po srpnu 1968 v zahraničí. Pavla Kohouta, Vojtěcha Jasného nebo Ludvíka Vaculíka nevnímá výhradně skrze jejich dílo. Zřejmě poučená z Juráčkovy případu, jak zkreslující zprávu o něčím charakteru může jeho literární odkaz podat.

K mužům se statusem nedotknutelnosti přistupuje bez „povinné“ úcty, prostě jako k lidem. Falešným, vypočítavým, neotesaným, plným mindráků, příliš spokojeným se sebou samými a nezasluhujícím si být vzýváni jako morální autority. Ze stejného důvodu je cenné její upřímné, hranice mezi tělem a duší opakovaně překračující svědectví o Pavlu Juráčkově.

Můžeme nadále obdivovat to, co natočil a napsal, jeho dílo nepozbývá své hodnoty, ale ne již bez vědomí toho, co provedl, jak odporně se mnohokrát minimálně vůči Horákové choval. Kdo měl o Pavlu Juráčkově nějaké iluze, nejspíš o ně přijde, ovšem to, co autorka s ikonou československé nové vlny v jejich šestatřiceti metrech čtverečných dennodenně zažívala, si zjemnění nezaslouží.

Je dobře, že kniha vyšla a že se tak stalo před publikováním posledního dílu Juráčkových deníků, pokrývajících právě německou etapu. Budeme tak moc srovnávat, jak události těch dní, majících charakter pádu na dno lidské důstojnosti, popsal Juráček a jak na ně vzpomíná Horáková. Může se zdát, že ta je nyní ve výhodnější pozici, neboť Juráček už na svou obranu nic neřekne a nenapíše, ale pokud teď na

někoho bude útočeno, pokud bude někdo zostouzen a pranýřován, tak spíše ona.

V Česku nemáme rádi, když někdo sahá na modly a nasvěcuje je jinak, než jak je chceme vidět. Raději se držíme absurdní zásady „o mrtvých jen dobře“ a chování lidí jako Juráček omlouváme složitou dobou, komplikovanou uměleckou povahou nebo jinými vnějšími okolnostmi. Každého člověka, zvláště takového, k němuž vzhlížíme a vydáváme jej za vzor (byť jen scénářistický a režisérský), bychom se ale měli snažit pochopit se všemi jeho rozpory a temnými stránkami, ne pouze skrze to, pro co si zaslouží obdiv.

Jednostranný pohled nás vzdaluje pravdě a brání nám poctivě se vypořádat s minulostí, která je nejednoznačná, frustrující a bolestivá, stejně jako mimořádně přínosná a také literárně zdařilá kniha Dani Horákové, a jako takovou bychom se ji měli snažit přijímat.

Daňa Horáková: *O Pavlovi*. Praha: Torst, 2020, 488 stran.